

MY versus ONI v současném společenském diskurzu o klimatické krizi

US Versus THEM in the Current Social Discourse on the Climate Crisis

TEREZA DĚDINOVÁ

Masarykova univerzita

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7475-9229>

E-mail: terezadedinova@phil.muni.cz

Abstract: This study examines how the ‘US versus THEM’ dichotomy structures Czech public discourse on the climate crisis. Drawing on seven focus groups (2022–2023), analysed through critical discourse analysis and van Leeuwen’s theory of the representation of social actors, it shows that frames of inclusion/exclusion and activation/passivation capture and, at points, co-constitute perceived urgency and the attribution of responsibility for the causes and impacts of the climate crisis.

Abstrakt: Studie zkoumá, jak dichotomie „MY versus ONI“ strukturuje český veřejný diskurz o klimatické krizi. Na základě sedmi ohniskových skupin (2022–2023) interpretovaných prostřednictvím kritické analýzy diskurzu a teorie reprezentace sociálních aktérů (van Leeuwen) ukazuje, že rámce ZAHRNUTÍ/VYLOUČENÍ a AKTIVIZACE/PASIVIZACE umožňují zachytit a spoluutvářet vnímanou naléhavost a přisuzování odpovědnosti za příčiny a dopady klimatické krize.

Keywords: social discourse, climate crisis, Green Deal, Us versus Them

Klíčová slova: společenský diskurz, klimatická krize, Zelená dohoda, My versus Oni

Čtenáře rozhodně nepřekvapí tvrzení, že jazyk, kterým mluvíme, má nezanedbatelný vliv na naše smýšlení a jednání. Platí to i v diskurzu o environmentální problematice. Připomeňme na úvod rozdílné aluze a různé úrovně naléhavosti, které vyvolávají tři do značné míry synonymně využívané výrazy *globální oteplování*, *klimatická změna* a *klimatická krize*.¹ Britský filozof Timothy Morton odmítá pojem klimatické změny ve veřejném diskurzu s odůvodněním, že zamlžuje a znejišťuje naléhavou realitu toho, co označuje, podobně jako kdybychom holocaust nazvali „změnou životního stylu“ (2013, s. 7). Úsilí připomenout naléhavost probíhajících změn a nutnost uspíšit mitigační a adaptační opatření² se odrazilo v pojmu *klimatická krize*, který se v posledních letech rozšířil v mezinárodním i domácím mediálním diskurzu. Významem jazyka v problematice klimatické změny se zabývají například norská lingvistka Kjersti Fløttum (2017),³ v širší perspektivě ekolingvistiky, zkoumající vztahy mezi jazykem a životním prostředím, se tomuto tématu věnuje především Arran Stibbe

¹ Mezi pojmy je rozdíl, který se uplatňuje spíše v odborné komunikaci. Globální oteplování konkrétně označuje jeden z důsledků antropogenní změny klimatu, jehož projevy pociťuje i obyvatelstvo České republiky, druhé dva pojmy zastřešují více propojených projevů včetně tání ledovců a zvyšujících se hladin oceánů, snižování biodiverzity nebo acidifikace oceánů (např. Kennedy a Lindsey, 2015).

² Mitigační opatření se zaměřují na zmírnění příčin změny klimatu (např. podpora obnovitelných zdrojů energie), adaptační opatření usilují o přizpůsobení se probíhající změnám a snížení dopadů globálního oteplování na lidi, přírodu i infrastrukturu.

³ Fløttum upozorňuje (viz také Fløttum a Gjerstad, 2017), že jazyk hraje zásadní roli v tom, jak lidé chápou klimatickou změnu a jak na ni reagují. Způsob komunikace existence klimatické změny a opatření, která jsou kvůli ní přijímána, formuje veřejné mínění, politické akce, kulturní postoje a chování jednotlivců. Svůj vliv má výběr lexika, aktivizace či pasivizace recipientů, určení zodpovědnosti, využití pozitivních (klíma jako příležitost) a negativních (evokace strachu a beznaděje) rámců problému.

(2015).⁴ V českém kontextu připomeňme analýzu mediálního diskurzu o Green Dealu z hlediska energetiky v práci Marty Kolářové (2023). Fløttum upozorňuje (viz také Fløttum a Gjerstad, 2017), že jazyk hraje zásadní roli v tom, jak lidé chápou klimatickou změnu a jak na ni reagují. Způsob komunikace existence klimatické změny a opatření, která jsou kvůli ní přijímána, formuje veřejné mínění, politické akce, kulturní postoje a chování jednotlivců. Svůj vliv má výběr lexika, aktivizace či pasivizace recipientů, určení zodpovědnosti, využití pozitivních (klíma jako příležitost) a negativních (evokace strachu a beznaděje) rámců problému.

V této studii se zaměřím na texty svědčící o tom, do jaké míry česká veřejnost pociťuje naléhavost klimatické změny a v jaké roli se vnímá vzhledem k jejím příčinám a následkům v rámci Evropy a celého světa. Protože jde o velmi široké téma, zúžím ho na podoby dichotomie MY – ONI, především při sledování projevů binárních opozic ZAHRNUTÍ a VYLOUČENÍ (*inclusion* a *exclusion*), ale v této souvislosti také AKTIVITY a PASIVITY sociálních aktérů (*activation* a *pasivation*) – zčásti zde vycházím z hojně využívaného van Leeuwenova schématu analýzy sociálních aktérů v textu (2008). Jazykové projevy těchto opozic budu sledovat v rámci několika základních témat: jak obyvatelé Česka vnímají české ekvivalenty pojmu Green Deal, Zelená dohoda a Zelený úděl, nakolik se identifikují s úsilím o tzv. zelenou transformaci⁵ (Má o ni Česko a Evropská unie usilovat? Kdo nese zodpovědnost v rámci světa?) a jak chápou současnou situaci (Jsme v klima-

⁴ Ekolinguistika obecně zkoumá, jak naše jazyky ovlivňují myšlení, emoce, postoje a chování mluvčích k přírodě. S využitím kritické analýzy diskurzu analyzuje politické, veřejné a mediální diskurzy o přírodě a změně klimatu, zkoumá mocenské vztahy v jazyce a zaměřuje se na to, jak příběhy formují naše vztahy k přírodě.

⁵ Green Deal je strategický plán Evropské unie na dosažení uhlíkové neutrality prostřednictvím přechodu na udržitelnou ekonomiku šetrnou k životnímu prostředí. Do češtiny se většinou překládá jako Zelená dohoda, méně častý je překlad Zelený úděl. Zelená transformace označuje proces přechodu k udržitelnější společnosti a ekonomice.

tické krizi? Nebo se krize týká jiných zemí a/nebo budoucích generací?). Na úvod se budu věnovat vztahu veřejnosti k přírodě a české krajině, který s probíranými tématy úzce souvisí.

Vycházet budu z nahrávek a přepisů setkání sedmi ohniskových skupin uskutečněných v rámci projektu neziskové organizace zaměřené na výzkum a komunikační strategie environmentální problematiky *Institut 2050* pod vedením Jana Krajhanzla. Ohniskové skupiny (*focus groups*) jsou jednou z metod kvalitativního výzkumu, jejímž účelem je zjistit postoje vybraných jednotlivců k problému předloženému badatelem. Využívají skupinové interakce a živé diskuze usměrňované badatelem v roli moderátora pro porozumění postojům, motivacím, prožitkům a zkušenostem účastníků (Morgan, 2001).

Setkání sledovaných ohniskových skupin se uskutečnila ve dvou kolech na podzim 2022 (čtyři skupiny) a na jaře 2023 (tři skupiny) a účastnilo se jich vždy sedm či osm diskutujících, kteří byli předem informováni o tom, že se bude mluvit o tématech souvisejících se změnou klimatu a Green Dealem. Struktura diskuze se mezi prvním (označuji jako 1FG1–4) a druhým kolem (dále 2FG1–3) mírně proměňovala, v případě potřeby tedy budu mezi oběma koly rozlišovat. Věnovat se budu pouze verbálním projevům účastníků.⁶

MÁME hezkou přírodu, ale ONA SE NÁM ničí

Všechny schůzky ohniskových skupin začínají otázkou „na rozhřátí“, zaměřenou velmi obecně na pocit ze života v České republice. V první sérii byla otázka formulována konkrétněji, obsáhleji a tazatelé zdůrazňovali, že se zajímají o subjektivní zkušenosti účastníků. („Jak se podle vás dnes žije v České republice? Na co můžeme být hrdí? Zajímají nás vaše postoje a názory, nehodnotíme vás.“) V navazující sérii byla formulace otázky stručnější a obecnější, bez specifikace důvodů k hrdosti („Jak se podle vás žije dneska v České

⁶ Bylo by možné zaměřit se společně s verbálními projevy na mimiku, gestikulaci, postoj těla, fyzické projevy emocí a paralingvistické projevy, jako je intonace, tempo řeči a pauzy.

republiky?“). Odpovědi v obou sériích se poměrně výrazně lišily. V první sérii zaznívala problematika životního prostředí a ekologie obecně vzato zřetelněji a častěji ve formě hrdosti na rozmanitost a krásu české krajiny a přírody, v druhé se účastníci soustředili spíše na aktuální problémy (obavy spojené s válkou, drahotou, špatnými mezilidskými vztahy, nedostatkem zubařů, nedostupností bydlení), zazněla však i hrdost na češství a vlastní zemi (2FG3 „já jsem hrdej, že jsem Čech, myslím, že všeobecně se tu žije dobře“). Životní prostředí je zmíněno ojediněle.

V ohniskových skupinách první série zmínili hrdost na krásu české krajiny či přírody už první odpovídající na úvodní otázku. Časté je vyjádření osobního pozitivního vztahu s využitím nominativu plurálu, odkazujícímu k nespecifikovanému kolektivnímu subjektu („my“), a slovesa *mít* ve významu vlastnění. Opakuje se ocenění rozmanitosti krajiny: 1FG1 „Krajina různorodá, mění se.“) a obecněji krása přírody (1FG4 „**máme** hezkou přírodu, **máme** lesy, rybníky, zvířata. Na to, jaká jsme malá země, tak **máme** krásnou přírodu.“ 1FG3 „Čechy jsou prostě hezký.“). Diskutující spolu s oceněním půvabů krajiny vyjadřují i vztah k ní (1. osobou singuláru): 1FG2 „**máme** takové krásné prostředí a hory, to se **mi** teda moc líbí.“ 1FG1 „**Mám** to tady rád.“

Diskutující oceňující půvabnou krajinu si zároveň všimají problémů životního prostředí, především těch, které jsou pozorovatelné přímo, jako je znečištění vod a ovzduší, odpadky v přírodě nebo kůrovcová kalamita, která výrazně zasáhla smrkové monokultury v České republice počínaje rokem 2003. V kontrastu k vyjádřením popsaným výše vyniká neurčitost vyjádření při odkazování (resp. neodkazování) na původce negativních jevů, pasivní konstrukce s neurčitým agentem. Osobní zůstává vyjádření rozhořčení nad vzniklým nepořádkem: 1FG1 „[...] nepořádek, protože kam jdete, všude **jsou** papírky, nechápu to. To mě teda **štve**, že se **do** vodních toků **vypouští** různý odpad [...], že se **tomu dalo** předejít. Odhazování odpadků na zem nebo netřídění, že zbytečně pálí **odpad do ovzduší**“.

Pokud je určena příčina negativních jevů, pak typicky bez pojmenování její antropogenní podstaty: 1FG2 „Ted' **tomu ta** kůrovcová **ka-**

lamita dala trošku zabrat.“ 1FG3: „To je trošku **ten kůrovec, to není klima.**“

V souvislosti s problematikou životního prostředí je změna klimatu zmíněna přímo jen v jedné ohniskové skupině. Účastníci oceňují zvyšující se adaptaci krajiny na globální oteplování formou krajinnotvorných úprav: 1FG3 „Zavodňování krajiny, odvodňování mokřadů,⁷ víceméně tedy i péče o čistší vzduch.“ Zároveň kritizují upřednostňování krátkodobého ekonomického zisku před péčí o přírodu, opět bez vyjádření konatele: 1FG3 „Na jedné straně **jsou tady** tendence přírodě a klimatu pomáhat, na druhé straně **se** kvůli přechodnému hmotnému prospěchu **likviduje** to nejcennější, **co máme.**“ Formulace indikující zahrnutí mluvčího do kolektivní identity zodpovědné na projevy klimatické změny jsou výjimečné: 1FG2 „**Jsme si dost vyskakovali a nenaučili jsme se** dost šetřit a teď **nám hoří koudel a nestačíme se divit**, co se s tou zeměkoulí děje.“

Ve druhé sérii ohniskových skupin je krása krajiny a přírody věnováno mnohem méně pozornosti. Životní prostředí a ekologické problémy se zmiňují obecně, bez uvádění konkrétních jevů (na rozdíl o první sérii). Diskutující je uvádějí nanejvýš ve výčtu aktuálních problémů: 2FG1 „Ať už se jedná o **ekologický problémy, finanční...**“

Zelená dohoda x úděl – MY se domluvíme x ONI nám diktují

Přestože jde o synonyma označující totéž co Green Deal, více účastníků reagovalo pozitivněji na pojem Zelená dohoda, s níž si spojují více vzájemnosti a spolupráce než se Zeleným údělem, který nabývá negativně vnímaných konotací diktátu, nutnosti a osudovosti – s možnými aluzemi na „diktát z Bruselu“ – a až výhrušného vyznění, dokonce i ve spojení s ekologickými snahami. Pozoruhodné je, že i při úvahách o Zelené dohodě jako konsenzu v rámci Evropské unie se mluvčí až na výjimky nezahrnují do skupiny, která se na něčem domluvila, neobjevuje se využití inkluzivního „my“, ani zmínka o aktiv-

⁷ Zde se respondent buď přetekl, nebo z neznalosti uvedl opak adaptačního opatření.

ní účasti Česka na společné úmluvě (například formulací „ČR se domluvila s/souhlasila...“): 1FG1 „Tipovala bych, že **dohoda je nějaká mezinárodní úmluva**, na čem se už všechny státy dohodly [...] že se nějakí účastníci na něčem pozitivním dohodli; **dohoda mi zní vcelku optimisticky, kdežto úděl mi zní až lehce výhruzně.**“ „Tak u mě ta zelená dohoda evokuje to samé jako Green Deal. A když se řekne **úděl**, tak jak už zde bylo řečeno, tak mi to evokuje nějaký **negativní důsledek třeba těch zelených snah.**“ „Spíš ta dohoda, že tam je nějaký **konsensus těch států** na něčem se dohodnout a ten **úděl, to mě zase [sic!] pořád EU a Německo**, ale specifikovat nedokážu.“

MY malá zemička, které ONI přikazují

Při dotazování na Green Deal je častou první asociací účastníků ohniskových skupin jeho ukotvení v rámci Evropské unie, případně (a mylně) světa: 1FG1 „Nějaké snahy v **rámci Evropské unie.**“ „To se mi první vybaví **celosvětové hnutí.**“ 1FG3 „Myslíte ten Green Deal **na úrovni EU?**“

Převažuje představa, že Česká republika je malá země ztracená v rozlehlé Evropě, která moc neovlivní, nezmůže. Zřejmá je identifikace mluvčích s Českem vyjadřovaná prostřednictvím nominativu plurálu („my“) při označení státu, k němuž přísluší: 1FG1 „**Nejsme** zas tak velký hráči.“ „Jsme **moc malí v tom rybníčku.**“ 1FG3 „**Naše malá ČR** něco sama o sobě [nic nezmůže].“ Když badatelé ve druhém kole přidali mezi otázky zpochybnění toho, že je Česko v rámci Evropské unie malou, a tedy nedůležitou zemí,⁸ diskutující nepřesvědčili: 2FG1 „**My jsme malá země**; prostě jsme malý proti jiným zemím.“ 2FG2 „**My malá země jsme**, proč bychom si měli hrát na něco jiného.“ 2FG3 „**Jsme malá země** a je to tak, vždycky na to budem brát zřetel na to, že **jsme malý.**“

Spolu s tím mnoho účastníků vyjadřuje přesvědčení, že za „nás“ české občany rozhodují jiní („oni“), ukazuje se tedy nízká úroveň

⁸ Podle dat Eurostatu patří Česká republika v počtu obyvatel ke středně velkým zemím a umísťuje se v horní polovině žebříčku členských států EU.

identifikace s Evropskou unií. Častý je pasivní přístup, vycházející z chybějícího pocitu podílu na rozhodování v rámci Evropské unie:⁹ 1FG2 „Green Deal je **nařízení tý Evropy.**“ 1FG3 „Že si **necháme** všechno **líbit, to, co nám přikáže** nejen EU, Německo a tak dále.“ 1FG4 „Evropa [se] **na něčem dohodne**, co je pro **ně výhodný.**“ 2FG3 „Já bych zrušil, **abychom se neřídili podle Evropské komise.**“

Pasivita a jistá odtrženost od globálního úsilí o zmírnění klimatické krize se projevuje i v osobním přístupu diskutujících, kteří mají mnohdy dojem, že na jejich aktivitě, či naopak nečinnosti nezáleží. To se týče jak rámce Česka, tak v určité míře osobních možností jednotlivých účastníků: 1FG3 „**Takže je vlastně jedno, jestli budu řešit, [...]** jestli budu mít dvě nebo jedno auto. Ale dokavad prostě přesně **tadyty největší tankery, obchodní lodě apod nepořeší, nezakrouhnou**, tak my to asi moc nezakrouhnem.“ 2FG1 „[ekologičtí aktivisté] **obtěžujou špatný lidi. My s tím moc nezměníme.**“

MY Evropa se můžeme přetrhnout, a ONI na to kašlou

Pozoruhodná je proměna perspektivy, když se diskutující vyjadřují k zelené transformaci z globálního hlediska. Náhle mizí představa maličkého Česka ovládaného z Bruselu a je to „malá Evropa“, kdo osamoceně stojí proti celému světu. Evropa se ocitá ve skupině MY, se kterou se diskutující identifikují, a vyhraňují se proti „ostatnímu světu“, případně konkrétněji proti velkým zemím (často USA a Čína), které podle (mnohdy mylného) názoru účastníků ke snahám o zelenou transformaci nepřispívají. Objevují se prvky personifikace Evropy, chápané jako malá část světa, která si zbytečně ubližuje ekologickými snahami, zatímco „zbytek světa“ se o nic takového nepokouší: 1FG2 „Jinak největší znečišťovatel je asi Čína, že **to v Evropě asi za tu planetu všechno nezvládneme.**“ 1FG3: „**Evropa je malá** oproti těm velkým mocenským státům, které jsou hlavní znečišťovatelé.“ „**Ale my Evropa** jsme na to malí páni.“ „Ten Green Deal to mám za to, že

⁹ Paradoxní je, že první kolo setkání ohniskových skupin probíhalo na podzim 2022 během českého předsednictví v Radě EU.

tím se zavazujeme jako státy EU, ostatní svět to vůbec nezajímá.“ „Dokud budou znečišťovány a kontaminovány oceány, dokud budou některé státy masivně kácet a produkovat zplodiny, tak obávám se, že [Green Deal] je **hra jen na malém písečku a nemůže toho moc vyřešit.**“ „Největší znečišťovatelé jsou skoro ty největší země, to znamená USA a Amerika a ty se k tomu nechtějí k tomu přiřadit, **jim je to jedno, [...] my nezmůžeme tady absolutně nic.**“ 2FG2 „**že jsme furt Evropa malej článek** v porovnání se světem [...] **Evropa nemůže spasit svět.**“ „**My tady zakážeme brčka a oni tam znečišťují přírodu ohromným způsobem.**“ 2FG3 „**Nemůže v tom být Evropa sama, pak je to sebevražda její.**“ „Mě připadá, že **Evropa se snaží, dělá ty zákony a všechno, ale co je to platný, když malá Evropa proti celému světu.**“ „**Nejde Evropu odtrhávat od ostatních kontinentů, jede v tom celá Země. Evropa může být zelená a zbytek jako...**“

S obavami diskutujících se spojuje i představa, že Česká republika i Evropská unie už pro zelenou transformaci dělají dostatek a snažit by se měli jiní: 1FG1 „Přijde mi v rámci EU, že svět není jenom EU, takže v rámci té naší unie je to **až moc nadbytečné, až moc přehnané.**“ 1FG3 „Evropa jako taková, tak už je dost **proekologická.**“ 2FG1 „Tady [v Evropě] **máme hodně přísné normy, ale ve světě to tak nevypadá, že by to následovali.**“

MY jsme v krizi? ONI mají krizi?

Při zkoumání otázky, zda respondenti považují označení *klimatická krize* (např. oproti *klimatické změně*) v současné situaci za oprávněné, se projevuje relativně chráněná pozice České republiky, která zatím často nečelí dramatickým či extrémním projevům globálního oteplování. Respondenti si tak mnohdy vybaví hojně medializované případy mimo hranice Česka (nejčastěji tání ledovců, případně zvyšující se hladinu oceánů apod.). Častý je názor, že krize se týká některých částí světa, ale ne Česka. Krize je jinde: 1FG1 „Mě pod tím pojmem napadá jen americký stát **Kalifornie**, že člověk slyšel zprávy o tom suchu a tam opravdu vysychaly ty přehradý úplně extrémně. **V našem podnebním pásu jsou změny, ale ty zase nekladu**

ještě pod pojmem krize.“ „Já si třeba myslím, že **krize ještě není taková, beru to tak u nás**“.

Je ale zřejmé, že pro nemalý podíl respondentů pojem označuje skutečnost a upozorňuje na naléhavost situace a její antropogenní příčiny. I zde ale převažují aluze k jiným částem světa a projevům krize, které Česko přímo nezasahují, jako je tání ledovců: 1FG1 „Klimatická krize je pro mě už **dlouhodobý** pojem. Je **to současný stav planety**, kdy skleníkové plyny rostou.“ „Já si myslím, že hlavně ta **planeta je už tak zatížená tadytou rozvitou ekonomikou**, že když se růst růstů násobí, a **třeba když se vezme Čína** – to obrovské množství [emisí], co tam toho produkují.“ 1FG2 „Já myslím, že to **je krize; Velká krize.**“ „Já bych ještě chtěl říct, že to určitě má souvislost s tím, co se teď děje, s tím **oteplováním. Ledovce nám** třeba tajou, že jo.“

Jiní respondenti nepochybně naléhavost situace, ale klimatickou krizi vnímají jako jasnou součást blízké budoucnosti, něco, co rozhodně přijde a v lidských silách je ovlivnit sílu jejích projevů: 1FG3 „To, co **přijde teprve**. To, co je teď je jenom slabej odvárek.“ „Já zas říkám, to nás **čeká teprve**. Pokud se **nebude investovat do nových technologií.**“ 2FG3 „Já si myslím, že to teprve přijde ta krize. **Že to ještě bude**, když se takhle budeme k té přírodě chovat.“

S budoucností si pojem klimatické krize spojují i respondenti, kteří mají tendenci zlehčovat její hrozbu i současné projevy: 2FG2 „Klimatická krize. Myslím si, že **ještě tak daleko nejsme**. Klimatická krize by bylo, kdyby **tady doopravdy nastala u nás poušť nebo se tady stalo úplně něco hrůzného.**“ 1FG3 „Já jestli můžu si myslím, že ta klimatická změna, je to **určitý vývoj klimatu, že to není tak hrozný.**“

MOJE zodpovědnost x NAŠE zodpovědnost

Menšinový je názor, že je potřeba zvýšit ekologické úsilí v České republice. V těchto případech se mluvčí identifikují s potřebou změny, respektive s přáním, aby se o změnu pokusili všichni a částečně indikují přijetí osobní zodpovědnosti. Nemluví o tom, co by měla Evropa nebo svět udělat, ale více zdůrazňují svůj názor na daný problém.

Často používají první osobu singuláru (*Já bych si přál*) nebo plurálu (*nemůžeme říct*) a obracejí se na ostatní s připomenutím osobní zodpovědnosti (*každý, jedinec by se měl snažit, změna začíná u každého* apod.). 1FG3 „Já bych si asi přál, aby **každý člověk přestal** ukazovat prstem na toho druhého, že oni znečišťují víc a měli by se víc snažit, ale aby **každý vzal tu svou zodpovědnost** a začal jednat. **Začít u sebe** a dělat i to málo co můžem a přijmout to, že transformace bude znamenat **transformovat i sám sebe a ten svůj život** a vlastně **přijmout to omezení**.“ 2FG2 „Někde se začít holt musí no. **Když nezačne jedinec, nezačne další a další**.“ „**Já si myslím**, že to je důležitý pro každého, nejen pro ČR, že každé musí začít sám u sebe.“ 2FG3 i „**Já bych asi začala u vlastního prahu**, tam vidím velké rezervy.“ „**Já myslím, že musíme všichni začít**.“

...a příroda si to udělá podle sebe

Občas respondenti zpochybňují relevanci Green Deal a snah o zelenou transformaci obecně s poukazem na to, že se mohou objevit emise, kterým lidé nezabrání. Možnost globální neantropogenní hrozby tak slouží jako omluva vlastní nečinnosti: 2FG2 „Zelená pro Evropu i pro svět, ale mělo by se to také týkat i přírodních katastrof. Vybuchne sopka, toho CO2 tam bude takový množství, co auta za sto let dokážou vypustit, tak si myslím, že by to **mělo být všechno v rovnováze**.“ 2FG2 „Tady se nám bude zakazovat, bude tady všechno zelený, ale příroda si přece jenom udělá podle sebe.“ 2FG3 „Je otázka, jaká [změna klimatu] hrozba jo, protože ty tsunami a tajfuny to je vlastně pořád, **to ví jenom Pán Bůh**, jestli nás změna klimatu přivede k záhubě dřív než něco jiného, to se určitě nemá říkat.“

MY v současnosti x ONI příští generace

Jak je vidět z přístupu k pojmu *klimatická krize*, mnoho respondentů chápe krizi jako něco ležícího v blízké budoucnosti, a ne naléhavě přítomného již nyní. Podobně i potřebu mitigačních a adaptačních opatření mají mnozí tendenci odsouvat do blíže neurčené bu-

doucnosti; až na ně bude země a společnost připravena, až skončí válka na Ukrajině, až nebude energetická krize (to poslední zejména v ohniskových skupinách z podzimu 2022).

Především v místech chráněných před extrémními dopady klimatické krize, k nimž Česko patří, se tak projevuje typický rys reflexe „pomaleho násilí“, které bývá přehlíženo oproti okamžitým krizím válek či náhlých přírodních katastrof. Koncept představený Robem Nixonem označuje „násilí opožděné destrukce, které je rozptýleno v čase a prostoru, opotřebovavací násilí, jež obvykle vůbec není vnímáno jako násilí“ (2011, s. 2, překlad T.D.). Dopady ztráty biodiverzity, znečištění ovzduší ani globálního oteplování typicky nejsou bezprostřední ani zřetelně propojené v řetězcích příčiny a následku, pro mnohé se tak stávají neviditelnými a jejich mitigace něčím, co může počkat: 1FG2: „V současné době na to **nejsme absolutně připravený**.“ „Já si myslím, že to je **pro příští generaci. My už s tím** toho moc neuděláme.“ Já bych **posečkala dva roky než** se tady ta situace s plynem a energiemi trochu uklidní.“ 1FG4 „aby se to **vše dělo postupně, ne hned teď**, a vše se měnilo, aby na to nebyl takovej nával.“ 2FG2 „Já si hlavně myslím, že aby se úplně zakázala fosilní paliva, **tak na to ČR není úplně připravena**.“ 2FG3 „Není v tuto dobu **vhodná doba**.“ „Ten směr je správněj, ale **nepospíchat**.“ „Já bych to viděl tak, **aby tam nebylo pevné datum**.“

Respondenti, kteří chápou klimatickou krizi jako něco již přítomného a naléhavého, spíše podporují opatření 1FG3: „**Není čas na to, aby to [lidí] odkládali**.“ „Já bych si přála, aby to **lidí zajímalo**.“

Při sledování dichotomie MY a ONI v ohniskových skupinách lze shrnout, že u mnoha (nikoli však u všech) respondentů převažuje představa, že Česká republika je malým územím s malým národem, který nemá mnoho vlivu a je oddělené od okolí, které ho ohrožuje a diktuje mu, jak si má počínat. Tato pocitová odtrženost od globálního společenství se projevuje i v představě chráněnosti před zásadními dopady klimatické krize, a především v zřetelné nespojitosti mezi globálními jevy a rolí Česka v jejich příčinách i následcích. Výše jsem citovala názor jednoho z diskutujících, že dokud se budou po

mořích plavit obrovské tankery, jakékoli osobní uskrovnění postrádá smysl. Účastník z jiné skupiny ve stejném smyslu zmiňuje ničení Amazonie. Mnozí jmenovali jako zásadní zdroj znečištění Čínu. Ani jeden z nich ovšem nezvažuje, kolik produktů převážených tankery a získávaných na místě vypáleného pralesa a za cenu značných emisí se dováží do Česka. Ještě nápadnějšími příklady jsou vyjádření prozrazující představu, že je možné oddělit stav životního prostředí od změny klimatu: 2FG3 „Já si myslím, že **nemusíme změnit globální klima** a přitom můžeme udržet stav té naší přírody na nějaké slušné a solidní úrovni.“ „Klima těžko asi ovlivníme, ale životní prostředí můžeme ovlivňovat snadněji.“

Účastníci ohniskových skupin vyjadřují vřelý vztah k české přírodě a krajině, všímají si některých environmentálních problémů, neurčují ale jejich příčiny a spíše vzácně si uvědomují už přítomné dopady klimatické krize na českou přírodu a krajinu. Klimatickou krizi tak mnohdy vnímají jako primárně problém jiných, více zasažených států, anebo něco, co přijde v budoucnosti,¹⁰ případně ji chápou jako jeden z přírodních jevů, které lidé nemohou výrazněji ovlivnit. V rámci dichotomie MY a ONI je nápadná nízká úroveň identifikace s Evropskou unií a již připomenutá představa Česka jako malé slabé země, které je zvnějšku vnucován Green Deal. Představa „diktátu z Bruselu“ je obzvláště silná, když je Green Deal překládán jako Zelený úděl, v poslední době častější varianta Zelená dohoda je respondenty vnímána pozitivněji. Při srovnávání se „zbytkem světa“ se charakteristiky „malé země“ dostává i celku Evropy či Evropské unie. V případě, že mluvčí souhlasí s potřebou aktivnějšího přístupu k řešení problémů klimatické krize, vyjadřují se osobně a konkrétně, často apelují na blíže neurčené ostatní, aby změnili svůj přístup k problematice.

¹⁰ Podle nových dat zveřejněných v rámci reprezentativního výzkumu Institutu 2050 České klima 2024 se povědomí o naléhavosti klimatické změny zvyšuje; v průzkumu, který se konal od května do srpna 2024, 52 procent respondentů souhlasilo s tím, že problémy klimatické změny je třeba řešit co nejdříve. Potvrdila se i přetrvávající náklonost k přírodě a podpora její ochrany, zato Green Deal je vnímán ještě s větší nedůvěrou než v předchozích výzkumech (Krajhanzl et al., 2024).

Jak tvrdí ekonarologie, jazyk nejen odráží postoje a představy o kontextu klimatické krize, ale zároveň je formuje. Zde se to projevuje jak při vymezení odpovědnosti (MY versus ONI), tak v přístupu k řešení problému, která jsou vnímána buď jako vnucená zvenčí, nebo naopak jako osobní výzva.

Literatura

- FLØTTUM, Kjersti. (ed.). (2017). *The Role of Language in the Climate Change Debate*. London: Routledge.
- FLØTTUM, Kjersti a GJERSTAD, Øyvind. (2017). Narratives in climate change discourse. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change* 8.1: e429.
- KENNEDY, Caitlyn a LINDSEY, Rebecca. (2015). What's the difference between global warming and climate change? Climate.gov, June 2015. Stažené 14. 6. 2024 z climate.gov/news-features/climate-qa/whats-difference-between-global-warming-and-climate-change.
- KOLÁŘOVÁ, Marta. (2023). Mediální diskurz o Green Dealu z hlediska energetiky (výzkumná zpráva). *Sociologický ústav AV ČR*. Stažené 14. 6. 2024 z soc.cas.cz/publikace/medialni-diskurz-o-green-dealu-z-hlediska-energetiky.
- KRAJHANZL, Jan et al. (2024). České klima 2024 (výzkumný report) *Institut 2050*. Stažené 14. 3. 2024 z <https://institut2050.cz/wpcontent/uploads/2024/10/ceskeklima2024.pdf>.
- LEEUEWEN, Theo van. (2008). The representation of social actors. *Discourse Studies*, 5, 268–302.
- NIXON, Rob. (2011). *Slow violence and the Environmentalism of the Poor*. Cambridge: Harvard UP.
- MORGAN, David L. (2001). *Ohniskové skupiny jako metoda kvalitativního výzkumu*. Tišnov: Sdružení SCAN.
- STIBBE, Arran. (2015). *Ecolinguistics: Language, Ecology and the Stories We Live By*. New York: Routledge.